

روش شناسی استنباط حکم اخلاقی بر اساس تحلیل فلسفی ارزش های اخلاقی

چکیده محتوایی

بیان مدعا (حجت الاسلام دکتر احمدی امین): حکم اخلاقی بیان کننده رابطه واقعی فعل و اثر آن در مقایسه با هدف اخلاق است. برای یافتن روش شناخت چنین واقعیتی که از نوعی نسبت سنجی قابل انتزاع است، لازم است تمام مولفه های موثر در این نسبت به خوبی احصا شده و شیوه استدلال بر اساس هر مولفه روشن گردد. مولفه هدف نهایی اخلاق و ویژگی های آن در استنباط حکم اخلاقی بسیار موثر است؛ از این رو سنجش پیامدهای یک عمل با هدف نهایی و لوازم آن روشی برای رسیدن به حکم اخلاقی است. اهداف میانی که تأمین کننده نیازهای انسان در مسیر رشد او هستند نیز می توانند به عنوان معیار سنجش قرار گیرند، با این ملاحظه که ارزش آنها مطلق نیست و به اندازه ای که برای رسیدن به هدف لازم هستند باید اکتساب شوند. نیت فاعل عامل مهم و تعیین کننده ای در استنباط حکم اخلاقی است. نیت فرد به ارزش متعلق آن می باشد. نیت امری درونی است و به سادگی قابل سنجش نیست. درون نگری توسط هر فرد و روش های تشخیصی توسط اندیشمندان اخلاقی که با روانشناسی آشنایی دارد، روشی دیگر در سنجش ارزش نیت فرد است. تحلیل خود فعل نیز در استدلال اخلاقی موثر است، هر فعلی ویژگی ها و پیامدهایی دارد که روشن شدن این پیامدها مقدمه سنجش آنها با اهداف اخلاقی خواهد بود. گستره پیامدهای افعال یکسان نیست و گاهی مختص به فاعل است و گاهی شامل افراد بیشتری می شود و بالتبع کمالات بیشتری را برای فاعل اخلاقی به همراه دارد. نکته دیگر اینکه انسان عموماً منفک از زندگی اجتماعی نیست و زیست جمعی بدون ضوابط و قواعد ارزشی سامان نمی یابد. توجه به قواعد عام و خاص اجتماعی معیاری دیگر در تعیین ارزش اخلاقی است و نهایتاً پس از همه این بررسی ها لازم است تراحمات اخلاقی بررسی شود و اولویت ها تشخیص داده شود.

ناقد اول (حجت الاسلام دکتر محمدعلی محیطی): موضوع جذاب و جالبی هست که انتخاب شده و به آن پرداخته شده و هنوز هم جای کار و تلاش بیشتری را دارد؛ پیشنهاد می کنم که مولفه هایی که در مقاله ذکر شدند هر کدام جای یک بحث و مباحثه و کرسی جدی برای خودش دارد و بنابراین پنج یا شش کرسی دیگر از داخل این کرسی عملاً می تواند برگزار شود؛ عنوان مقاله به نظر می رسد که گویای محتوی متن نیست و بهتر است که عنوان واضح تری به جهت منعکس کردن مفاهیم مقاله استفاده شود؛ با توجه به رابطه طولی اهداف در اخلاق، اگر ارزش سنجی فعل در تناسب با هدف نهایی گفته می شود، ارزش سنجی فعل در تناسب با اهداف میانی را هم در بر می گرفت؛ در نمودار ترسیم شده نسبت مولفه های استخراج شده با همدیگر در سنجش عمل اخلاقی مشخص نیست، آیا در عرض هم تأثیر گزارند یا در طول هم؟ در کل چه ارتباطی با همدیگر دارند؟ بر اساس عامل ارزش سنجی فعل اخلاقی با توجه به اصول و قواعد خاص و عام اجتماع، آیا این عنوان روش شناسی را مختص به اخلاق اجتماعی نمی کند؟ در ارزش سنجی فعل اخلاقی از جهت خود فعل، خود فعل و موقعیت آن هم در ارزش سنجی آن تأثیر گزار است، بدون شناختن فعل اخلاقی با همه قیود و شرایطش، ما نمیتوانیم موضوع گزاره اخلاقی را بشناسیم و بنابراین حکم هم نمیتوانیم ارائه بدهیم؛ نیت در برابر فعل به عنوان عامل تأثیر گزار در ارزش اخلاقی نیست، خود نیت هم یک فعل است.

ناقد دوم (حجت الاسلام دکتر حسن محیطی): توقعی که از مفهوم روش شناسی می رود این است که ما دقیقاً نشان دهیم با سازوکارهای تعیین کننده که یک عمل خوب است یا بد است؛ این مولفه ها هستند که در ارزش های اخلاقی تأثیر دارند؛ نیاز به تبیین بیشتری دارد مبنی بر اینکه چطور یک فعل به خودی خود با قطع نظر از نیت و پیامدهایی که دارد می تواند خوب باشد؛ توجه به خود فعل، نیت و دیگران تا اندازه ای خوب است که گستره بیشتری از مردم از آن بهره ببرند؛ استمرار یک کار خودش میتواند یکی از مولفه ها باشد و همچنین زمان و مکان نیز می تواند از مولفه ها باشد، منتها اگر رابطه این ها در مقاله تقویت شود بسیار مناسب تر است؛ اشاره به مبانی بحث بسیار مهم است، اگر بخواهیم حکم اخلاقی را استنباط کنیم بدون توجه به مبانی نمی توانیم این استنباط را انجام دهیم، در این صورت می توان مشخص نمود که بر چه اساس و بر چه مبنایی داریم بحث را پیگیری می کنیم؛ با تبیین مبانی اولیه میتوان بسیاری از شبهات را رفع کرد؛ در بعضی از مواضع فرمودید که حکم اخلاقی تفاوت می کند از یک موقعیت به موقعیت دیگر، از یک زمان به زمان دیگر، پس حکم اخلاقی ثابتی نداریم، بنابراین چیزی شبیه به اخلاق وضعیت می شود، شما در اینجا قاعده محوری را نقض می کنید اما تحت یک عنوان دیگر (ارزش سنجی فعل اخلاقی در رابطه با قواعد عام اجتماعی) از این برداشت می شود که یک سری قواعد عام اجتماعی داریم که این سوال ایجاد می شود که آیا اخلاق اسلامی قاعده محور هست یا نه؟ سوال مهمی در اینجا مطرح می شود که بایستی به آن جواب داده شود و آن این است که مدل اخلاق اسلامی آیا قاعده محور است؟ یا عهد محور است؟ یا فعل محور است؟ لذا خوب است که در مبانی به این نکات هم اشاره شود.

مدیر کرسی (حجت الاسلام دکتر پاکپور): ایشان با طرح پرسش های حضار و سایر مطالب طرح شده توسط ناقدین و جمع بندی نهایی، به حسن ختام این کرسی پرداختند.